

SULTANDAĞI İLÇESİNDE TARIMSAL ARAZİ KULLANIMI VE PLANLAMA ÖNERİLERİ

Agricultural Land Use In Sultandağı District And Planning Suggestions

Yard.Doç.Dr.Bariş TAŞ*

Özet:

Sultandağı ilçesi, Orta Anadolu bölgesinin Konya bölümünün batı kesiminde yer alan ve Afyonkarahisar iline bağlı bir ilçe idari alanıdır. Güneyinde yer alan Sultan Dağları ilçeye adını vermiştir. İlçenin kuzey kesimi ise daha çok düzlük alanlardan oluşmaktadır. İlçenin kuzey ve güney kesimleri arasındaki bu doğal ortam farklılığı, arazi kullanımı üzerinde de kuşkusuz büyük etki yaratmıştır. Özellikle, yetiştirilen tarım ürünleri ve uygulanan tarım yöntemleri arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır. İlçedeki ekonomik faaliyetlerin büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa bağlı olması ve sanayinin gelişmemesi, ilçedeki tarımsal faaliyetlerin önemini artırmıştır. Bu çalışmada Sultandağı ilçesinin mevcut tarımsal yapısı ele alınarak bu yapı ile doğal ortam arasındaki ilişkiler ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sultandağı, arazi kullanımı, tarımsal arazi kullanımı.

Abstract:

Sultandağı district, to take place in west of Central Anatolia region, Konya subregion. Sultandağı also bound up to Afyonkarahisar province. Sultan Mountains give up district's name, where place in south of district. In spite of south, north part of district is comparatively smoothness. Due to natural environmet differences between north and south part of district, appear land use changes. Especially agricultural land use, affect on this natural environment. Economical activity in Sultandağı district, propped up agriculture and animal husbandary. In this study, giving up actual land use, agricultural land use and planning suggestions for Sultandağı district.

Keywords: Sultandağı, land use, agricultural land use.

* Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü
e-posta: baristas@aku.edu.tr

1. Giriş

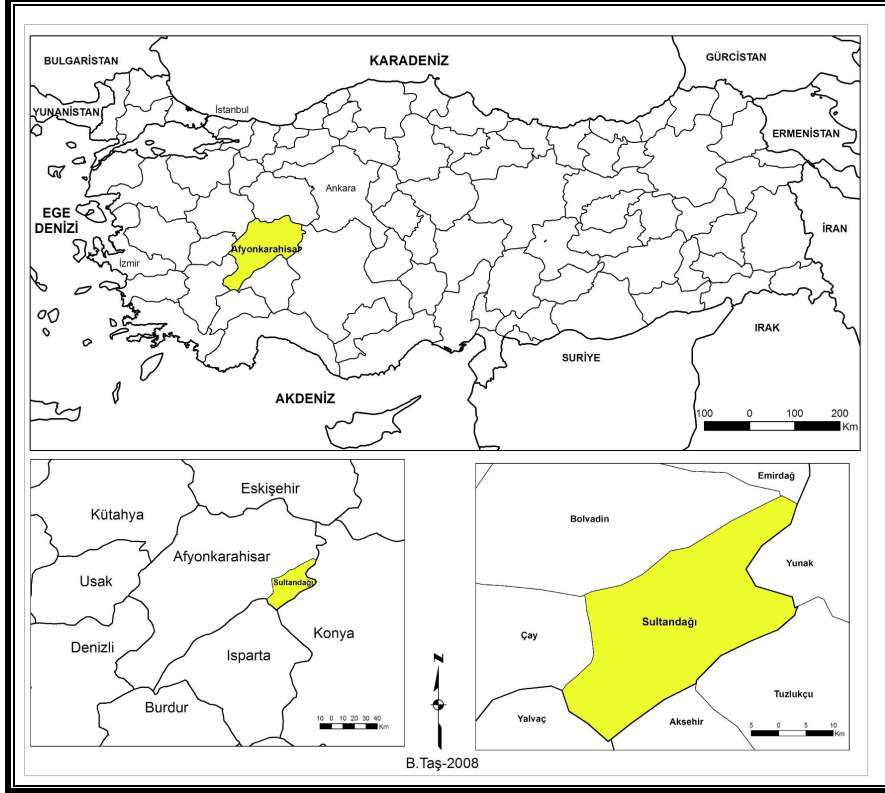
Sultandağı ilçesi, farklı doğal ortam koşullarının kısa mesafede değişim gösterdiği bir ilçe idari alanıdır. İlçenin güney kesiminde, aynı zamanda ilçeye adını da veren Sultan Dağları yer alırken kuzey kesiminde düz alanlar oldukça geniş yer kaplamaktadır. Bu doğal görünüm, ilçedeki arazi kullanım durumunu da büyük ölçüde belirlemiştir. Yörenin su kaynakları bakımından çevresine göre nispeten zengin olması, tarımsal faaliyetlerin gelişimine neden olmuştur. İlçe alanı içerisinde tarım alanları da doğal koşullardan fazlaca etkilenmiştir. Özellikle Sultan Dağları eteklerinde tarım alanlarının yoğunlaştığı, bu yoğunluğun ilçenin kuzey kesimlerinde azaldığı görülmektedir. Bu çalışmada ilçenin mevcut arazi kullanım durumu ve özellikle de tarım alanlarından yararlanma biçimleri ele alınmaya çalışılacaktır. Bu amaçla öncelikle ilçenin genel arazi kullanım durumu ve kullanım biçimleri üzerinde etkili olan coğrafi faktörler ele alınacaktır. İlçenin genel arazi bölünüşü içerisinde tarım alanlarının kapladığı alan, yetiştirilen belli başlı ürünler ve uygulanan tarım yöntemleri değerlendirilecektir. Son olarak da tarım alanlarına yönelik SWOT analizi yardımıyla planlama önerileri sunulacaktır.

2. Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve

Arazi kullanımı, genel anlamda arazinin hâlihazır kullanma tespiti, değer bakımından sınıflandırılması ve kullanma tarzının planlanması şeklinde tanımlanabilir(Gözenç, 1980:37). Bu bakımdan değerlendirildiğinde arazi kullanımına yönelik çalışmaları, coğrafyanın pek çok konusu ile yakından ilgilidir. Herhangi bir yerin mevcut(hâlihazır) kullanım durumunu tespit edilmesi için coğrafi bilgi ve yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak sadece durum tespiti yapmak yeterli olmamaktadır. Durum tespitinin ardından en uygun kullanma tarzının da planlanması gerekmektedir. Yani arazi kullanımı, doğal ortamın mevcut potansiyeli ve bu potansiyelden insanın nasıl ve ne ölçüde yararlanabildiğinin ortaya çıkartılmasıdır(Özçağlar, 1994:93). Bir planlama bilimi olan coğrafya, doğal ortamın planlanmasında kuşkusuz büyük katkı sağlamaktadır. Sanayi, yerleşim, orman, tarım vb. kullanım alanları, doğru kullanılmadıkları takdirde ekolojik dengenin bozulmasına ve doğal kaynakların tükenmesine neden olabilecektir. Doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanımını sağlamak amacıyla, gelişmiş pek çok ülkede uzun vadeli arazi kullanım planları hazırlanmaktadır.

Avrupa Birliği ülkeleri arazi kullanımı ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı için pek çok önlem almışlar ve bu konuda yapılacak bilimsel çalışmaları desteklemişlerdir. Mevcut arazi kullanımı şeklinin devam etmesi durumunda çoğu Avrupa ülkesinde tarım alanlarının 2080 yılına kadar giderek azalacağı ve nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamayacak düzeye geleceği tespit edilmiştir(Rounsevell, Ewert, Reginster, Leemans, Carter, 2005:111).

Türkiye’de de son yıllarda arazi kullanımı ve planlamasına yönelik çalışmalar başlatılmış olmasına karşın Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında oldukça geri kaldığı görülmektedir. Avrupa Birliği uyum sürecinde Türkiye’de İstatistik Bölge Birimleri oluşturulmuş ve arazi kullanım planlarının bu bölgeler düzeyinde yapılması kararlaştırılmıştır. Bu amaçla bölgesel kalkınma ajansları kurulmuş ve bu ajanslar yoluyla planlamaların yapılması öngörülmüştür(Taş, 2006: 195).

Şekil 1. Sultandağı ilçesinin konum haritası

Arazi kullanımına yönelik planlama çalışmalarında büyük ölçüde SWOT analizinden faydalanılmaktadır. Gerek kırsal alanda, gerekse şehirlerde yapılacak planlamalarda SWOT analizinden faydalanılmaktadır. Herhangi bir alanın güçlü ve zayıf yönleri ile bu alanı etkileyen tehditler ve fırsatların karşılıklı değerlendirilmesi ile yapılan SWOT analizinde arazi, tüm yönleriyle ortaya konmaktadır. Şehir yerleşmelerinde, yerleşmelerin sahip olduğu potansiyel SWOT analizinde belirleyici olurken (Halla,2007: 131) kırsal kesimde özellikle tarımsal arazi kullanımı ve diğer kullanım biçimleri analiz belkemiğini oluşturmaktadır(Nared, 2003: 46). Bu çalışmada da Sultandağı ilçesindeki tarım arazileri, SWOT analizine tabi tutularak yöreye ilişkin planlama önerileri verilecektir.

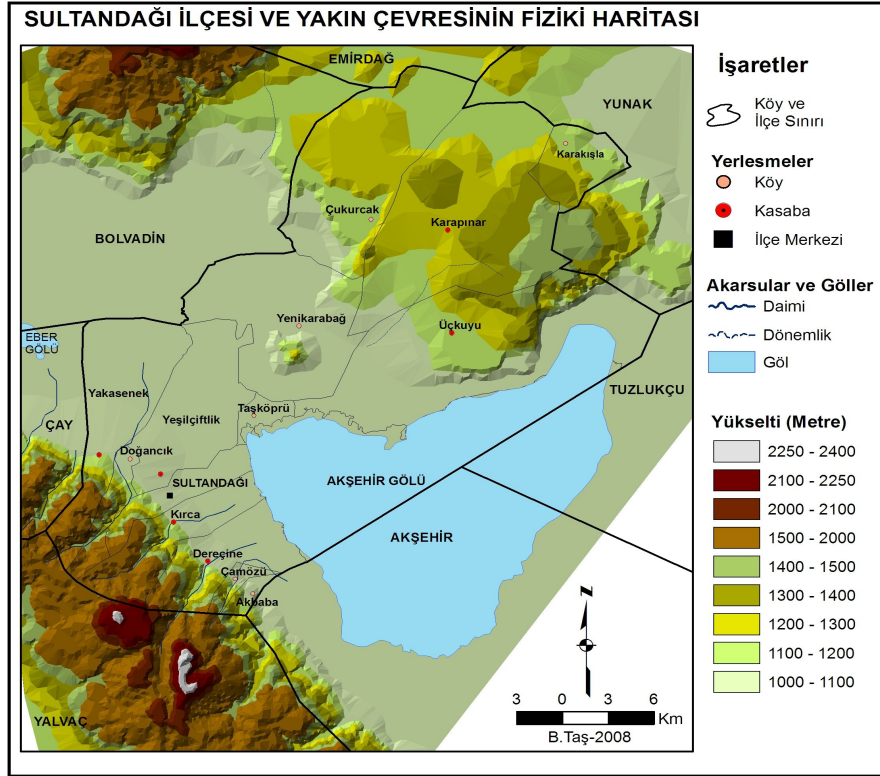
3. Sultandağı İlçesinin Genel Coğrafi Özellikleri

3.1. Fiziki Coğrafya Özellikleri

Sultandağı ilçesinin güney kesimini oluşturan Sultan Dağları kalkerlerden oluşmaktadır. Orta Toros kuşağı içerisinde yer alan Sultan Dağlarında kalkerler, şistler ve metamorfizma sonucu mermerleşen kalkerlere rastlanmaktadır(Sönmez,2006: 13). İlçenin kuzey kesimindeki düzlük alanlar ise Akşehir ve Eber Gölleri havzaları içerisinde yer

alırlar. Kuzey kesimde engebe fazla olmayıp ortalama yükselti 1000 metre dolaylarındadır. İlçenin kuzey kesimi Çukurcak, Karapınar, Üçkuyu ve Karakışla köyleri civarında 1300-1400 metre yükseltiye sahip hafif tepelik alan dışında genelde düz bir görünüme sahiptir.

Sultandağı ilçesinin bulunduğu alan, depremler bakımından da oldukça aktif bir alandır. Çevresindeki diğer merkezlerden kaynaklanan depremlerden etkilenmekle birlikte 3 Şubat 2002 tarihinde Sultandağı merkezli 6.1 şiddetinde bir deprem meydana gelmiştir. Bu deprem hem ilçeyi hem de çevredeki diğer yerleşmeleri ciddi şekilde etkilemiştir. İlçenin Sultan Dağlarına sırtını dayamış güney kesimi, bu depremden daha az etkilenirken kuzeyde alüvyal zemin üzerinde yer alan yerleşmelerde çok ciddi can ve mal kayıpları yaşanmıştır.

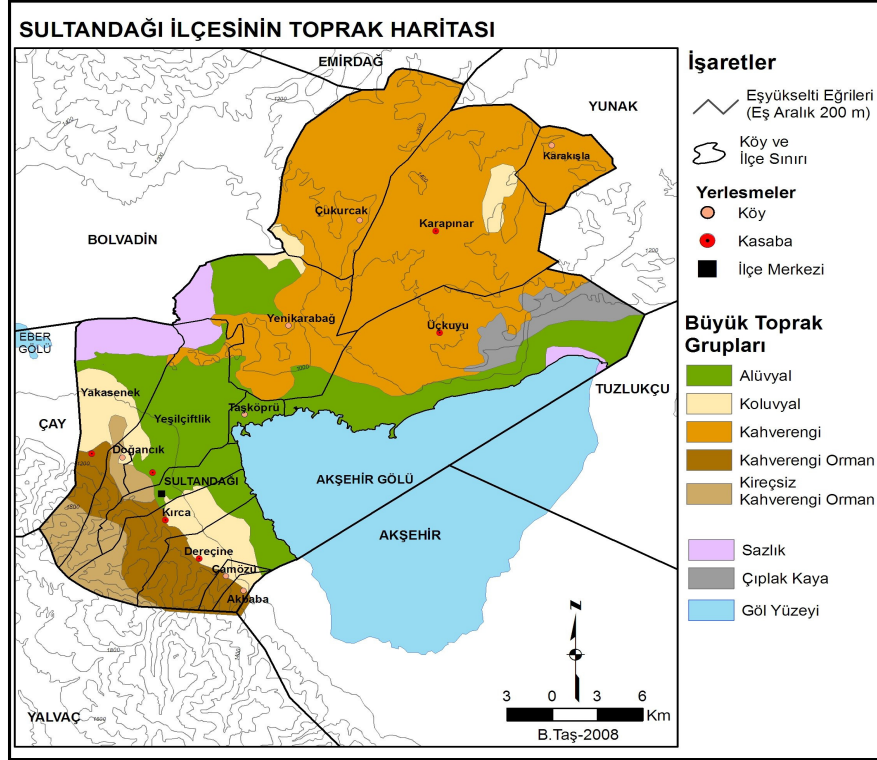

Şekil 2. Sultandağı ilçesi ve yakın çevresinin fiziki haritası

Sultandağı ilçesinde, farklı jeomorfolojik birimler bir arada görülebilmektedir. Dağ, ova, vadi, plato, birikinti konileri ve çeşitli karstik şekiller, ilçede gözlemlenen jeomorfolojik birimler arasındadır. İlçede en geniş yer kaplayan jeomorfolojik üniteyi ovalar oluşturmaktadır. Sultan Dağlarının kuzey kesiminde, Eber ve Akşehir Gölleri arasında yer alan ova, alüvyal dolgulardan oluşmuştur. Tektonik hareketler sonucu oluşan çukurluk alana Sultan ve Emir Dağlarından taşınan malzemelerin birikmesiyle oluşan ova,

Eber-Akşehir Ovası adını taşımaktadır. Eber-Akşehir ovası, ilçe arazisi içinde tarım alanlarının en fazla yer kapladığı yerdir.

Sultandağı ilçesi sınırları içerisinde iki dağlık kütlede söz edilebilir. Birinci ve en önemlisi ilçenin güney kesiminde yer alan Sultan Dağları, ikincisi ise ilçenin kuzeydoğu kesiminde yükseltisi 1400 metre civarında olan Kasım Dağıdır. Emir Dağlarının uzantısı durumundaki Kasım Dağının büyük bir bölümü ilçe sınırları içerisinde kalırken Sultan Dağlarının küçük bir bölümü ilçe sınırları içerisinde yer alır. Ancak arazi kullanımını etkileme bakımından Sultan Dağlarının çok büyük bir etkisinin olduğu görülmektedir. Sultan Dağlarından kaynağını alan dereler, tarım arazileri için önemli su kaynağı durumundadır. Aynı zamanda bu derelerin ovaya ulaştıkları yerde oluşturdukları birikinti konileri, tarımsal üretim bakımından büyük etkiye sahiptir. Özellikle ilçe ile özdeşleşen kiraz tarımı, söz konusu birikinti konileri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kasım Dağının yükseltisinin fazla olmaması, üzerinde bitki örtüsünün gelişmemiş olması ve az yağış alması, bu dağdan ovaya dönemlik akarsuların akmasına neden olmuştur. Ayrıca Kasım Dağından kaynaklanıp ovaya dökülen akarsuların taşıdığı malzemelerin iri boyutlu olması ve sellenmelerin fazla olması, bu kesimdeki tarım alanlarını olumsuz yönde etkilemiştir.

Şekil 3. Sultandağı ilçesinin toprak haritası

Sultandağı ilçesinde, çoğunluğu güneydeki Sultan Dağlarından kaynaklanan, boyları kısa olan dereler yer almaktadır. Kuzey kesimde Kasım Dağından kaynaklanan dereler de olmakla birlikte bu dereler dönemlik akış gösterirler. Güney kesimdeki dereler ise genel olarak daimi akıma sahip derelerdir. Bu bakımdan güney kesimdeki tarım alanları, derelerden büyük ölçüde yararlanırken kuzeyde böyle bir yararlanma söz konusu değildir. Ayrıca Sultan Dağlarından kaynaklanıp ovaya dökülen dereler, tektonik oluklara yerleştiklerinden vadi boylarınca az da olsa tarım alanlarına rastlanmaktadır. Faylanmalarla açılmış bu vadiler, çevrelerine göre mikroklima alanı özelliği gösterirler. Bu nedenle özellikle sebze tarımı bu vadiler boyunca yapılır. Ancak vadilerin boylarının kısa olması ve yükseltinin kısa mesafede hızlı bir değişim göstermesi, bu sebze alanlarındaki tarımsal faaliyetlerin ticari özellik kazanmasını engellemiştir.

Sultandağı ilçesindeki plato alanları, aşınım yüzeyleri şeklinde kendilerini gösterirler. Bu aşınım yüzeylerinin oluşumunda tektonik olayların büyük etkisi görülmektedir. İlçede Miosen dönemi aşınım yüzeyleri, Sultan Dağları kuzey eteklerinde ortalama 1700-1900 metre aralığında gözlenmektedir. Miosen'den itibaren Sultan Dağlarının yükselmiş olması, bu aşınım yüzeylerinin oluşmasına büyük katkıda bulunmuştur(Atalay,1977). Bu aşınım yüzeyleri günümüzde fundalık olarak kullanılmakta olup, tarım arazilerine rastlanmamaktadır. Miosen aşınım yüzeylerinin hemen altında Pliosen aşınım yüzeyleri bulunmaktadır. Pliosen dönemdeki tektonik hareketler sonucu oluşmuş bu yüzeyler ortalama 1300-1400 metre yükseltiye sahiptirler(Atalay, 1977). Pliosen aşınım yüzeyleri de tıpkı Miosen aşınım yüzeyleri gibi büyük ölçüde fundalıklarla kaplı olmakla birlikte, fundalıklar arasında küçük ölçüde sonradan açılmış kuru tarım ve mera alanları bulunmaktadır.

Sultandağı ilçesinde, tarımsal faaliyetin ve verimliliğin en üst düzeyde olduğu jeomorfolojik üniteyi birikinti konileri oluşturur. Çoğunlukla Sultan Dağları ile Eber-Akşehir ovalarının kesiştiği yerde yoğunlaşan bu birikinti konileri iki kuşak halinde yer alırlar. Bunlarda ilki eski birikinti konileridir ve ortalama 1100 metre yükseltide yer alırlar. Bu birikinti konileri, Sultandağı fayının üzerinde birikmişlerdir ve eğimleri biraz fazladır. Bu kesimlerde tarım alanları bulunmakla birlikte eğim şartlarına bağlı olarak tarımsal üretim ve verim aşağıdakilere oranla daha düşüktür. Aşağı kesimde ortalama 1000 metre yükseltide bulunan ve daha az eğimli olan diğer kuşaktaki birikinti konileri ise yoğun biçimde tarım alanları ile kaplıdır. Çoğunlukla kiraz yetiştirilen bahçeler, bu kesimde bulunmaktadır. Sellenmelere bağlı olarak bu kesimdeki birikinti konilerinde iri boyutlu malzemelere de rastlanır. Ancak bu malzemeler, çiftçiler tarafından sonradan uzaklaştırılmışlardır. Aşağı kesimdeki birikinti konilerinin kök kısımlarında irili ufaklı yerleşmelere de rastlanır. Kuzeydeki Kasım Dağından kaynaklanıp ovaya dökülen akarsuların ağız kesimlerinde de birikinti konilerine rastlanır. Ancak bunlar güney kesimdekilerle kıyaslandığında oldukça küçüktürler ve yayılma alanları daha dardır. Bu durum üzerinde yılın her döneminde akım gösteren derelerin bulunmaması ve bu dağlık kütlenin yükseltisinin daha az olmasının büyük etkisi vardır(Sönmez,2006: 33). Aynı zamanda bu birikinti konilerinde biriken malzeme oldukça iri boyutludur. Bu nedenle tarım alanları güneydekilere oranla daha az yer tutar.

İklim özellikleri yönünden Sultandağı, Karasal iklim ile Akdeniz geçiş iklim tipi arasında yer almakta, sert olmayan karasal iklim ile bozulmuş Akdeniz iklimi arasında geçiş özelliğine sahip bulunmaktadır. Sultandağı meteoroloji istasyonunun sıcaklık ve yağış verilerine göre yörede yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise soğuk ve kar yağışlıdır. Kış mevsimindeki yağışların büyük bölümü yüksek kesimlerde kar seklindedir. Dağlara yağın karların büyük kısmı nisan ayından itibaren eriyerek akışa geçer. Bu özellik yörenin karasal iklimin etkisinde olduğunu gösterir. Ancak karasal iklimde maksimum yağışlar ilkbahar mevsiminde görülmektedir. Hâlbuki yörede maksimum yağışların kış mevsiminde düşmesi, yörenin Akdeniz ikliminin tesiri altında kaldığını gösterir. Yaz aylarında yağışın az, sıcaklık ve buharlaşmanın fazla olmasından dolayı yörede fizyolojik kuraklık yaşanmaktadır(Sönmez,2006: 45). Yörenin sahip olduğu bu iklim özellikleri, arazi kullanımı üzerinde etkili olmuştur. Özellikle yetiştirilen tarım ürünleri ve uygulanan tarım yöntemleri iklim özelliklerinden etkilenmiştir. İlçenin güney kesimi dışında sulu tarım(bahçe) alanlarının bulunmayışı büyük ölçüde iklim özelliklerine bağlıdır. İlçenin kuzey kesiminde su ve tarımsal sulama olanaklarının elverişli olmasına rağmen buğday gibi tarla bitkilerinin yetiştirilmesi de yörenin iklim özelliklerinin bir sonucudur.

3.2. Beşeri Coğrafya Özellikleri

Sultandağı ilçesinin beşeri coğrafya özellikleri, büyük ölçüde doğal(fiziki) coğrafya şartlarından etkilenmiştir. 1958 yılında Bolvadin'den ayrılarak ilçe statüsü kazanan Sultandağı ilçesinde, hâkim ekonomik faaliyet tarım ve hayvancılıktır. İlçenin nüfus özellikleri incelendiğinde, zaman içerisinde önemli bir değişimin yaşanmadığı görülür. 1960 yılında 16815 olan ilçe nüfusu, 2000 yılında 22184'e yükselmiştir. 1970 yılından itibaren 1997 sayımı dışında 22000'in altına inmeyen ilçe nüfusu, 1985 yılında bugüne kadar ki en yüksek düzey olan 23304'e ulaşmıştır.

Sultandağı ilçesinde nüfusun, büyük ölçüde ova tabanında toplandığı görülür. İlçede nüfus, homojen bir dağılım göstermez. Genel olarak ilçenin güney yarısı, kuzey yarısına oranla daha fazla nüfus barındırır. Bu durum, tarım alanlarının verim durumuyla paralellik gösterir. Aynı zamanda Konya-Afyonkarahisar karayolunun Sultan Dağlarının Eber-Akşehir Ovası ile birleştiği yerden geçmesi, yerleşmelerin ve nüfusun bu kesimde yoğunlaşmasına neden olmuştur. İlçenin aritmetik nüfus yoğunluğu, 2000 yılı itibarıyla 31 kişi/km²'dir. Türkiye geneli ile kıyaslandığında (2000 yılı için 86 kişi/km²) bu oran oldukça düşüktür. İlçe nüfusunun köy-şehir dağılımı incelendiğinde 2000 yılı verilerine göre nüfusun %31'inin şehir, %69'unun köy nüfusundan oluştuğu görülür. İlçede Sultandağı ilçe merkezi dahil olmak üzere 7 tane belediye örgütlü yerleşme(kasaba) ve 7 tane de köy yerleşmesi bulunmaktadır. İlçedeki köy yerleşmelerinin tamamı tek mahalleden oluşmaktadır. İlçede dönemlik kır yerleşmelerine de rastlanır. Yayla yerleşmeleri Sultan Dağları üzerinde bulunur ve bu yaylalar tek bir köyün değil, ovadaki tüm köylerin ortak malı durumundadır. Hatta Yalvaç ilçesine bağlı köylerden bazıları da bu yaylaları kullanmaktadır. Mezraa, çiftlik türündeki yerleşmeler, çoğunlukla ova tabanında yer almakla birlikte bu yerleşmelerin sayısı oldukça azdır ve Akşehir Gölü yakınında bulunurlar. Mezraa ve çiftlik yerleşmeleri genelde şahıslara ait yerleşmelerdir.

İlçedeki ekonomik yaşam büyük ölçüde tarıma ve hayvancılığa dayalıdır. İlçede hem üretim miktarı hem de üretim alanı bakımından en önemli tarım ürününü buğday oluşturur. Bunu meyve ve sonra da sebze yetiştiriciliği takip eder. İlçenin kuzey kesimi ile güney kesimi, tarımsal faaliyetler bakımından birbirinden farklı bir görünüme sahiptir.

Eber ve Akşehir Göllerine bağlı olarak, ilçe arazisi içinde sazlık ve bataklık alanlar oluşmuştur. Bu sazlık ve bataklık alanlar, özellikle yöreye özgü manda yetiştiriciliği bakımından oldukça önemlidir. Manda dışında diğer büyükbaş hayvanlardan sığır da önemli hayvanlar arasında yer almaktadır. Özellikle Akşehir gölünün kuzey kesiminde mera alanlarının geniş yer kaplaması, bu kesimdeki yerleşmelerde sığır yetiştiriciliğinin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Sultan Dağları eteklerindeki yerleşmelerde hayvancılık düşük düzeyde olmakla birlikte tümüyle de yok değildir. İlçenin güney kesiminde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği biraz daha fazladır ve çoğunlukla ticari amaç taşımamaktadır.

Sultandağı ilçesinde sanayi faaliyetleri çok fazla gelişmemiştir. İlçedeki sanayi faaliyetleri, çoğunlukla atölyelerden oluşmaktadır. Bu atölyelerin büyük bölümü de tarıma dayalı olarak gelişmiştir. Atölyelerde römork, pulluk, Afyonkarahisar yöresine özgü bir nevi traktör olan taktak, patoz, pulluk, su tankeri gibi tarım alet ve makineleri üretilmektedir. Bunun yanında küçük ölçekli ve bölgesel üretim yapan bir de meyve suyu fabrikası bulunmaktadır. İlçedeki sanayi faaliyetleri ile kıyaslandığında ticaretin biraz daha geliştiği söylenebilir. Özellikle kiraz ve vişne üretiminin yoğunlaştığı yaz aylarında, yörede yetiştirilen kiraz ve vişneleri toplayan ve pazarlayan çok sayıda ticarethane bulunmaktadır.

4. Sultandağı İlçesinde Genel Arazi Kullanımı

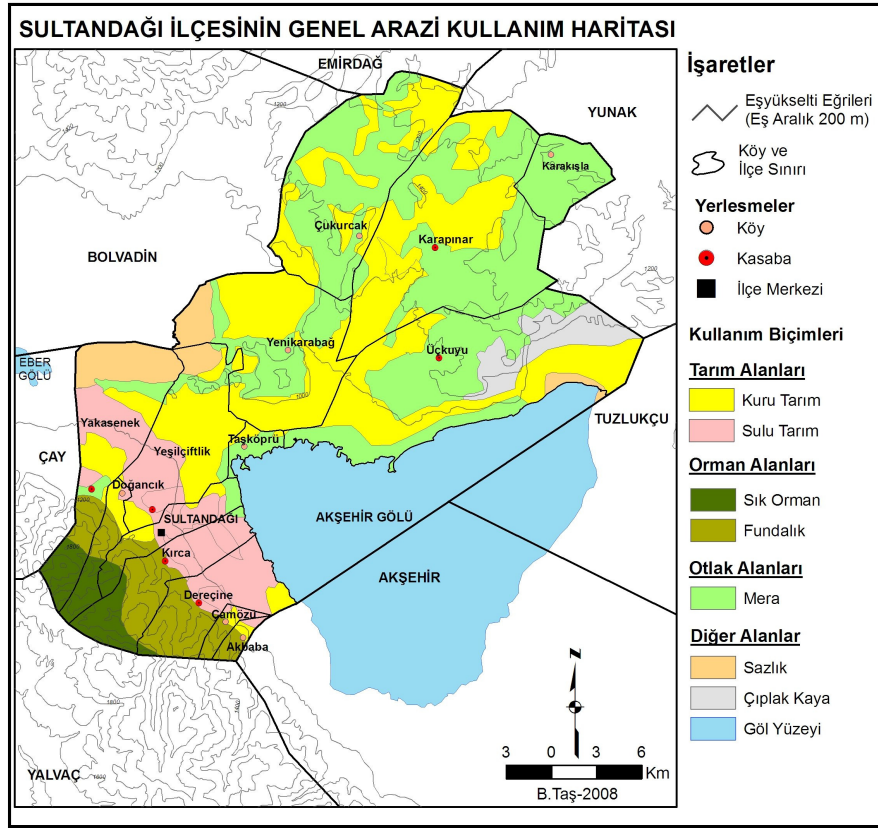
Sultandağı ilçesinin arazi kullanımını üzerinde, yörenin doğal şartlarının etkisinin yoğun bir şekilde hissedildiği görülmektedir. İlçenin kuzey ve güney kesiminde yer alan dağlık kütleler, bu dağlık kütleler arasında kalan düzlük alanlar, Akşehir ve Eber Gölleri, yörede görülen iklim özellikleri, arazi kullanım tarzlarını belirleyen doğal faktörlerdir.

Hammadde üretim alanları içerisinde değerlendirilen orman alanları, ilçe yüzölçümü ile kıyaslandığında önemli bir yer tutmamaktadır. İlçe toplam alanının %9'u orman alanları ile kaplıdır. Orman alanları içerisinde ise fundalık alanlar %64'lük bir paya sahiptir. İlçenin güney kesimindeki Sultan Dağları tamamen orman alanları ile kaplıdır. Buna karşın kuzey kesimde yer alan Kasım Dağı üzerinde orman formasyonu gelişme gösterememiş, bunun yerine step formasyonları gelişmiştir. Sultan Dağları üzerinde ortalama 1600 metre yükseltiye kadar fundalık alanlar görülürken bu yükseltinin üzerinde sık orman alanlarına rastlanmaktadır. İlçedeki orman formasyonları içerisinde çam(karaçam ve sarıçam), meşe, pınar meşesi, yabani fındık, sedir, ardıç, sumak, böğürtlen ve kuşburnu ağaç türlerine rastlanmaktadır. Fundalık alanlarda orman formasyonu gevşek yapıdadır ve tür çeşitliliği fazla değildir. Fundalık alanlarda daha çok karaçamlara rastlanmaktadır.

İlçenin güney kesimindeki fundalık alanlar, Miosen ve Pliosen aşınım yüzeyleri üzerinde bulunmaktadır. Bu kesimde, orman içinde tarım alanları açılarak bu formasyon lokal olarak bozulmuştur. Aynı zamanda bu kesimde özellikle küçükbaş hayvanların otlatılmasına bağlı olarak az da olsa tahribatların olduğu gözlenmiştir. Sultandağı ilçesinde orman ürünlerini işleyen sanayi tesislerinin bulunmaması ve kışın yakacak olarak daha çok

kömürün kullanılması, orman alanlarındaki tahribatın düşük düzeyde kalmasını sağlamıştır. Ayrıca son yıllarda ağaçlandırma kampanyalarıyla özellikle fundalıkların bulunduğu kesimde yoğun bir ağaç formasyonunun gelişmeye başladığı gözlenmiştir.

Şekil 4. Sultandağı ilçesinin genel arazi kullanım haritası

Sultandağı ilçesinde mera alanları, ilçe yüzölçümünün %31'ini kaplamaktadır. İlçenin kuzey yarısında toplanan mera alanları, Eber-Akşehir ovasının kuzey kesiminde yoğunlaşmaktadır. Özellikle Kasım Dağı etekleri meraların geniş yer kapladığı bir alandır. Ova tabanı, özellikle ilkbahar mevsiminde yağışların ve çevredeki dağlardan kaynaklanan derelerin akımlarının artmasına bağlı olarak çayır özelliği kazanmasına karşılık bu özelliğini yıl boyu sürdürememektedir. Bu kesim aynı zamanda daha çok bataklık ve sulak alanları seven mandaların otlatıldığı alana karşılık gelmektedir. Bu bakımdan ilçedeki mera alanlarında kullanımın yoğun olduğu söylenebilir. Ancak yaz mevsiminde taban suyunun alçalması ve meraların kuruması ile hayvancılık faaliyetleri ahırlarda ve besi çiftliklerinde sürdürülebilmektedir. İlçenin güney kesiminde hayvancılık faaliyetleri daha çok geçim türünde iken kuzey kesimindeki köylerde tarımsal faaliyetlerin yetersiz kaldığı bu nedenle

de hayvancılığın da geliştiği görülmektedir. Bu kesimde mera alanlarının geniş yer kaplaması bu durumun bir göstergesidir. Hatta kuzey kesimindeki Karakışla köyünde tarım alanları yok denecek kadar azdır ve geçim büyük ölçüde hayvancılığa dayalıdır.

Sultandağı ilçesi sınırları içinde iki önemli gölün bulunması, sazlık alanların da ilçe arazisi içinde bulunmasına neden olmuştur. İlçe yüzölçümünün %4'ü sazlıklardan oluşmaktadır. Eber Gölü doğu kesiminde yoğunlaşan sazlık alanlarına Akşehir Gölünün kuzeydoğu kesiminde de rastlanmaktadır. Bu sazlık alanlar, göçmen kuşlara geçici bir dönem ev sahipliği yaptığı gibi, civar köylerde saz ve kamış üretimine de katkı yapmaktadır. Özellikle Yenikarabağ köyünde saz ve kamış toplayarak geçimini sağlayan çok sayıda aile yaşamaktadır.

Sultandağı ilçesinde sanayi ve yerleşim alanları, çok fazla yer kaplamamaktadır. İlçede sanayi gelişmediği için sanayi tesislerinin kapladıkları alan da oldukça azdır. Yerleşim alanları da sanayi alanları gibi fazla yer tutmazlar. İlçe merkezinin nüfusu 7000'in altındadır ve gerisindeki Sultan Dağları yerleşmenin güneye doğru genişlemesini engellemiştir. Kuzeyde ise verimli tarım arazilerinin varlığı, yerleşmelerin sık bir dokuda yer almasına neden olmuştur. İlçe merkezi dışındaki diğer yerleşmelerin büyük bir çoğunluğu da, tarım arazilerinin verimli olması nedeniyle, alanda fazla yer kaplamayacak şekilde konumlanmışlardır.

5. Sultandağı İlçesinde Tarımsal Arazi Kullanımı

Sultandağı ilçesindeki tarım alanlarını, ana hatlarıyla ekili tarım alanları ve dikili tarım alanları olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Gerek ekili gerekse dikili tarım alanları, ilçenin farklı yerlerinde farklı büyüklükte dirler. Başka bir deyişle ekili ve dikili alanlar, ilçede homojen bir dağılım göstermezler. Ekili alanlar özellikle ilçenin kuzey yarısında yoğunlaşırken dikili alanlar ise güney kesimde daha fazla yer kaplar. İlçede ekili alanlar tarla alanlarını, dikili alanlar ise bahçe alanlarını temsil etmektedir.

5. 1. Ekili Alanlar

Sultandağı ilçesinde ekili alanlar, ilçenin hemen her yerinde görülmektedir. Ancak ilçenin güney kesiminde bulunan ekili alanlarda sulu tarım yöntemleri uygulanırken orta ve kuzey kesimindeki ekili alanlarda kuru tarım yöntemleri uygulanmaktadır. İlçedeki toplam tarım alanlarının %89'u ekili alanlardan oluşmaktadır. Ekili alanların ise %86'lık bölümü kuru tarım alanları iken ancak %14'lük bölümü sulu tarım yapılan alanlara karşılık gelmektedir.

Ekili alanlar içinde kuru tarım yapılan araziler, Kırca ve Dereçine köyleri dışındaki tüm idari ünitelerde görülmektedir. İlçenin güney kesiminde bulunan Kırca, Dereçine, Yakasenek, Doğancık, Yeşilçiftlik, Sultandağı, Çamözü ve Akbaba idari ünitelerinde ise sulanan tarım alanları daha fazladır. Kuru tarım arazilerinde çoğunlukla buğday, arpa, nohut gibi tarım ürünleri yetiştirilirken sulu tarım alanlarında mercimek, fasulye, şeker pancarı, haşhaş, kimyon ve anason gibi ürünler yetiştirilmektedir. Kuru tarım alanlarında 2004 yılı verilerine göre, sırasıyla buğday, arpa ve nohut yetiştirilirken sulu tarım alanlarında mercimek, kimyon, haşhaş, fasulye ve şeker pancarı yetiştirilmektedir. Kuru

tarım alanlarında buğday, sulu tarım alanlarında ise şeker pancarı, en yüksek verim düzeyine sahip olan ürünlerdir.

Çizelge 1. Sultandağı ilçesinde ekili tarım alanlarında yetiştirilen ürünler ve üretim miktarları

Ürün Adı	Ekilen Alan (dekar)	Üretim Miktarı (ton)	Verim (ton/dekar)
Buğday	91	33367	370
Arpa	54	17120	320
Nohut	2	23	125
Anason	5	20	40
Mercimek	1,5	140	100
Kimyon	1,2	60	50
Haşhaş	0,4	100	115
Fasulye	0,2	31	180
Şeker Pancarı	0,2	750	5000

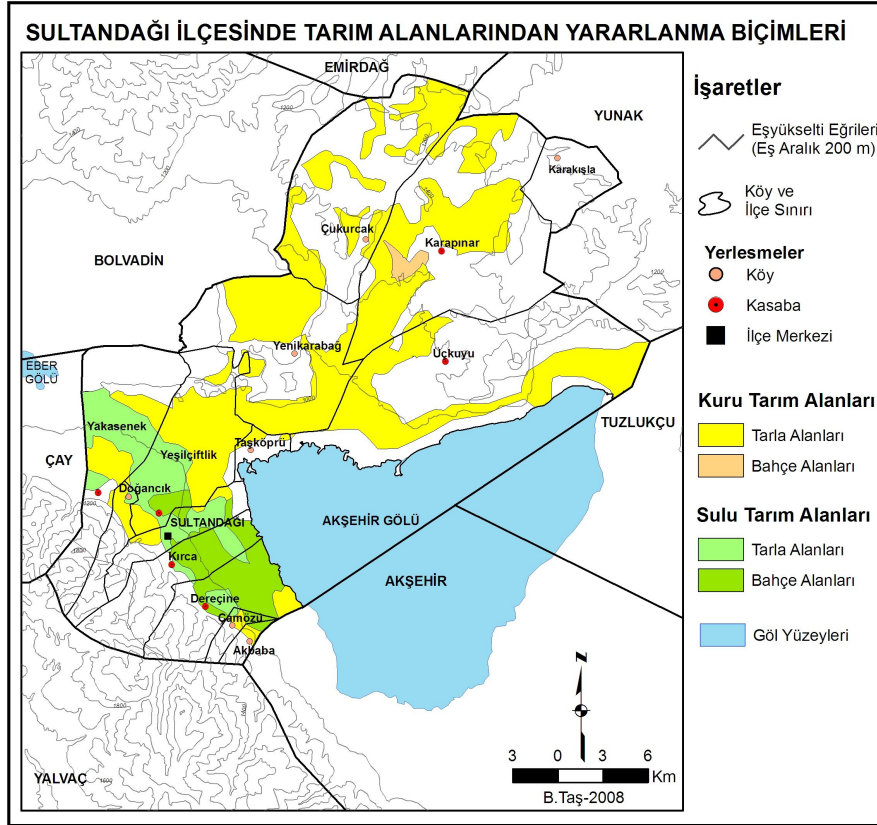
Kaynak: Sultandağı İlçe Tarım Müdürlüğü, 2004

Ekili alanlarda yetiştirilen tarım ürünlerinin hemen hepsinde verim düzeyi yüksektir. İlçenin toprak özellikleri ve su kaynakları göz önüne getirildiğinde verim düzeyinin yüksek olması normal bir durumdur. Kuru tarım yapılan arazilerde dahi taban suyunun yüzeye yakın olmasına bağlı olarak, yağışların azaldığı dönemde sulama ile su açığının giderildiği gözlemlenmiştir.

5. 2. Dikili Alanlar

Sultandağı ilçesinde dikili alanlar, ekili alanların tersine, ilçenin güney kesiminde yoğunlaşmıştır. İlçedeki dikili alanların çok büyük bir bölümü, sulanan arazilerden oluşmaktadır. Yalnızca kuzey kesimde Karapınar köyünde dar bir alanda sulanmayan dikili alanlara rastlanır. İlçedeki dikili tarım alanlarının % 91'i sulanan bahçe alanlarından oluşmaktadır. Bahçe alanlarında ise başta kiraz olmak üzere çeşitli meyveler yetiştirilmektedir. İlçenin güney kesiminde, Afyonkarahisar-Konya karayolu üzerinde bulunan yerleşmelerin hemen hepsi sulanan dikili alanlarla kaplıdır. Bu kesimde Sultan Dağlarından kaynağını alan pek çok dere, bahçe alanlarının sulanmasında kullanılmaktadır.

Sultandağı ilçesinde dikili tarım alanları, ilçedeki toplam tarım alanlarının ancak %11'lik kesimini kaplamasına karşın, gerek verimlilik düzeyi, gerekse elde edilen gelir bakımından dikili alanların ekili alanlara oranla büyük bir üstünlüğü bulunmaktadır. Yörede yetiştirilen kiraz, çiftçilere ciddi düzeyde gelir sağlamaktadır. Üretilen kirazın cinsine bağlı olarak, ilçede yetiştirilen kirazların çok büyük bir bölümü yurt dışına ihraç edilmektedir.

Şekil 5. Sultandağı ilçesinde tarım alanlarından yararlanma biçimleri

Çizelge 2. Sultandağı ilçesinde dikili tarım alanlarında yetiştirilen ürünler ve üretim miktarları

Ürün Adı	Ağaç Sayısı	Üretim Miktarı (ton)	Verim (kg/ağaç)
Kiraz	364400	18279	60
Elma	278405	16876	75
Vişne	261899	12566	60
Erik	56500	3955	70
Kayısı	38850	1608	45
Armut	6600	330	50
Ceviz	3500	105	30

Kaynak: Sultandağı İlçe Tarım Müdürlüğü, 2004

Dikili alanlar, idari ünitelere göre değerlendirildiğinde Dereçine kasabası, ilçe içerisinde en fazla dikili alanın bulunduğu idari ünitelerdir. İlçenin kuzey kesimindeki idari üniteler hariç tutulursa en az dikili alan ise Akbaba köy idari alanında yer alır. Sulanmayan(kuru) dikili alanlar ise sadece Karapınar kasabasında yer alır. Burada daha çok ceviz yetiştiriciliği yapılmaktadır. Ceviz, kiraz, vişne ve elma gibi düzenli bakım isteyen bir ürün olmadığı için, yıl boyunca sulama olanağına sahip olmayan yerlerde dahi yetişebilmektedir. Sultandağı ilçesindeki dikili alanlarda en fazla yetiştirilen ürün 2004 verilerine göre kiraz iken, en az yetiştirilen ürün cevizdir. Kirazı sırasıyla elma, vişne, erik, kayısı ve armut izlemektedir.

6. Sultandağı İlçesinde Tarım Alanlarına Yönelik Planlama Önerileri

Sultandağı ilçesindeki tarım arazilerine yönelik planlama önerileri SWOT analizine dayalı olarak yapılacaktır. Bu kapsamda ekili ve dikili alanların önce güçlü ve zayıf yönleri, sonra da bu alanlar üzerinde etkili olan tehdit ve fırsatlar belirlenecek ve bu doğrultuda planlama önerileri geliştirilecektir.

İlçedeki ekili alanların güçlü yönleri oldukça fazladır. Ekili alanlarda yetiştirilen ürünler dikkate alındığında, buğday ve arpa gibi ürünlerin verim düzeylerinin çok yüksek olduğu görülür. Özellikle sulama imkânlarının oldukça elverişli olması, ekili alanların en güçlü yanını oluşturmaktadır. Sulanan ekili alanlarda yetiştirilen mercimek, anason, şeker pancarı, haşhaş ve fasulye gibi ürünler, çoğunlukla alüvyal topraklar üzerinde yer alırlar. Sulanan ekili alanların en güçlü yanı da sahip oldukları bu toprak özellikleridir. Ekili alanlarda, alüvyal toprakların görüldüğü kesimlerin dışında, kahverengi topraklar yoğunluktadır. Özellikle ilçenin kuzey kesiminde kahverengi toprakların geniş yer kaplaması, buralardaki ekili alanlarda verim düzeyinin yükselmesine neden olmuştur. Nadas alanlarının az bir yer tutması, bunun en iyi göstergesi durumundadır.

Sultandağı ilçesindeki ekili alanların zayıf yönleri de bulunmaktadır. Bunların başında iklim özellikleri yer almaktadır. Kış mevsiminin çok soğuk geçmesi, bu alanlarda mevsimlik kullanımı zorunlu kılmaktadır. Başka bir ifadeyle ekili alanlar yıl boyu kullanılamamaktadır.

İlçedeki ekili alanları etkileyen bazı fırsat ve tehditler de bulunmaktadır. Fırsatların en önemlisi, ürün çeşitliliği yönündedir. Sulama olanaklarının fazlalığı, çok sayıda tarla bitkisinin yetişmesine olanak vermektedir. Ancak ilçedeki kır nüfusunun düşük düzeyde olması ve tarım alanlarının çok geniş yer kaplamaması, bu fırsatın değerlendirilmesini güçleştirmektedir. Ekili alanlar üzerindeki en önemli tehdit ise aşırı sulamadır. Yer altı suyunun fazlalığı, bilinçsiz bir şekilde tarlalarda aşırı sulamaya neden olmaktadır. Bu durum hem bitkilerin zarar görmesi, hem de su kaynaklarının dengesiz kullanımı gibi olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Tehdit olarak algılanabilecek bir diğer unsur, dikili alanlardır. İlçede dikili alanlardan elde edilen gelirin çok yüksek olması, ekili alanların dikili alanlara dönüşmesini de beraberinde getirmektedir. Bu durum ileriki dönemlerde ekili alanların daralmasına neden olabilecektir.

Ekili alanların sahip oldukları güçlü ve zayıf yönler ile fırsat ve tehditler bütün olarak değerlendirildiğinde birtakım planlama önerileri geliştirmek mümkündür. İlçede

buğday ve arpa gibi tarla bitkilerinin yetiştirildikleri alanlar oldukça fazladır. Bu alanlarda daha yüksek düzeyde gelir getirecek ürünlerin yetiştirilmesi daha uygun olacaktır. Örneğin ekili alanların bir bölümünün patates tarımına ayrılması, üreticiye, buğday ve arpadan daha fazla gelir getirecektir. Benzer şekilde fasulye, domates, biber gibi sebzelerin de yetiştirme alanlarının genişlemesi, mevcut potansiyele uygun bir kullanım tarzı olacaktır. Devlet kontrolünde olmakla birlikte, haşhaş tarımı da bölgede önemli potansiyele sahiptir. Alkoloid fabrikasının yöreye yakın olması, haşhaş yetiştirilen alanların genişlemesine katkıda bulunabilir. Ekili alanlara yönelik bir diğer öneri de, yer altı ve yer üstü su kaynaklarının doğru ve etkili biçimde kullanımına yönelik olacaktır. Akşehir ve Ebe Gölleri ile çok sayıdaki yer altı su kaynağı, ekili alanlara su sağlamaktadır. Özellikle yer altı sularının kullanımı çok fazladır. Alınacak önlemler ile yer altı sularının kullanımına sınırlama getirilmelidir. Aksi takdirde kısa bir süre sonra bu yer altı kaynakları tükenme noktasına gelecektir. Zira şimdiden yer altı su seviyesinde azalma gözlenmeye başlanmıştır. Yaz mevsiminde ilçeye gelerek, üretilen meyveleri pazarlayan tüccarlar da dikili alanlar üzerindeki tehditler arasında değerlendirilebilir. Kooperatiflerin yetersizliği dikili alanların zayıf yönünü oluştururken, ilçe dışından gelen tüccarlar da dikili alanlar üzerinde tehdit oluşturabilmektedir. Ekili alanların, dikili bahçe alanlarına dönüşmesi önlenmelidir. Bunun yerine tarım arazileri hem ekili hem de dikili olarak kullanılması daha doğru olacaktır. Kiraz ve vişne bahçelerinde aynı zamanda haşhaş, nohut ya da diğer sebzelerin yetiştirilmesi gibi bir kullanım, hem ekili hem de dikili alanlara zarar vermeyecektir.

Sultandağı ilçesinde, dikili alanlara yönelik de planlama önerileri geliştirilebilir. Dikili alanların çok büyük bir bölümünde kiraz yetiştirilmektedir. Kirazdan sonra elma ve vişne gelmektedir. Bu ürünlerden çiftçiye en fazla gelir getireni kuşkusuz kirazdır. İlçede, yöre halkı tarafından "Napolyon" olarak adlandırılan oldukça iri yapıya sahip kiraz türü yetiştirilmektedir. Yetiştirilen kirazların çok büyük bir bölümü yurt dışına ihraç edildiğinden üreticiye ciddi bir kazanç sağlamaktadır. Ancak ilçede kiraz fidanı yetiştiriciliği fazla gelişmemiştir. Kiraz fidanları Akşehir, Uluborlu, Senirkent ve Yalvaç gibi merkezlerden temin edilmektedir. İlçede kiraz fidanı yetiştirilen çiftliklerin yaygınlaştırılması, ilçe ekonomisine önemli katkı sağlayacaktır. Meyve bahçelerinin sulanmasında, Sultan Dağlarından kaynaklarını alan derelerden ve taban suyundan faydalanılmaktadır. Tıpkı ekili alanlarda olduğu gibi, bu bahçelerde de suyun kontrolsüz ve bilinçsiz kullanımı söz konusudur. Bilinçsiz su tüketimini önleyici tedbirlerin alınması, yerinde bir karar olacaktır. Meyve üretiminin yoğunlaştığı yaz mevsiminde, üreticiden meyveleri alarak pazarlayan tüccarlar ilçe dışından gelmektedir. İlçede tarım kooperatifleri bulunmakla birlikte bunlar yetersiz kalmaktadır. Mevcut kooperatiflerin desteklenmesi ya da yeni kooperatiflerin kurulması, ilçedeki ekonomik hayata katkı sağlayacaktır.

7. Sonuç

Sultandağı ilçesi, sahip olduğu doğal ve beşeri özelliklere bağlı olarak, çeşitli arazi kullanım biçimlerinin gözlemlendiği bir idari ünedir. İlçede sanayi faaliyetlerinin gelişmediği, ilçe ekonomisinin büyük ölçüde tarımsal faaliyetlere dayalı olduğu görülmektedir. İlçenin tarım alanları da büyük ölçüde doğal koşulların kontrolü altında şekillenmiştir. Su kaynaklarının bolluğu, yetiştirilen ürün türleri üzerinde etkili olmuştur. İlçede ekili alanların oransal bakımdan daha fazla yer kaplamasına karşın, elde edilen

tarımsal gelirin büyük bölümü dikili alanlardan gerçekleşmektedir. Bu durumda ilçedeki tarım arazileri arasında gelir bakımından bir eşitsizliğin olduğu ortadadır. Ekili alanlarda doğal koşullar elverişli olmasına rağmen ürün çeşitliliğinin azlığı dikkat çekicidir. Bu nedenle ekili alanlarda daha fazla gelir getirecek ürünlerin yetiştirilmesi, söz konusu eşitsizliğin en aza indirilmesine katkıda bulunacaktır. Sürdürülebilir kalkınma için, mevcut doğal kaynakların etkili ve doğru biçimde kullanılması gerekmektedir. İçinde yaşadığımız dönemin en önemli sorunu, su kaynaklarının yanlış kullanımınıdır. Sultandağı ilçesi, su kaynakları bakımından Türkiye'nin pek çok yerine göre avantajlı durumdadır. Ancak mevcut su tüketim yöntemleri gelecekte de devam ettiği takdirde bu yörede de su sıkıntısının yaşanacağı bir gerçektir. Bu nedenle ilçedeki tarım arazilerinde su tüketimi konusunda önlemlerin en kısa sürede alınması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Atalay, İ. (1977) *Sultandağları ile Akşehir ve Eber Gölleri Havzalarının Strüktürel, Jeomorfolojik ve Toprak Erozyonu Etüdü*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.
- Gözenç, S. (1980) “Arazi kullanma ‘Land Use’ haritalarında standardizasyon ve Türkiye için bir öneri”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enst. Dergisi*, Sayı:23.
- Halla, F. (2007) “A SWOT analysis of strategic urban development planning: The case of Dar es Salaam city in Tanzania”, *Habitat International* 31, 130–142.
- Özçağlar, A. (1994) “Çarşamba ovası ve yakın çevresinde araziden faydalanma”, *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merk. Dergisi*, Sayı:3.
- Rounsewel, M.D.A.; Ewert, F.; Reginster, I.; Leemans, R.; Carter, T.R. (2005) “Future scenarios of European agricultural land use II. Projecting changes in cropland and grassland Changes”, *Agriculture, Ecosystems and Environment*, 107, 117–135.
- Sönmez, S. (2006) *Sultandağı(Afyon) İlçesinin Coğrafi Etüdü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniv. Sosyal Bil. Enst., Konya.
- Taş, B. (2006) “AB uyum sürecinde Türkiye için yeni bir bölge kavramı: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması(İBBS)”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:VIII, S:2.